

Тыва
чоннуң
төлөптүг
оглу

Кызыл хоорайның
100 чылынга
белеткел
дугайында

Эң баштайгы
Чаан
мөгевис

№ 94 (18521)

1925 чылдың
август 31-де үнүп эгелээн

http://shyn.ru

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Саар өрттээ хостуг

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

2014
чылдың
август

5

вторник

Онзагай белектер

Россияның күрүне тугунун хүнүн Тываның чурттакчылары чаңгыс чер-чурттуглар съездизиниң киржикчилери-биле кады демдеглээр. Олар кымнарыл дээрже Россияның болгаш делегейниң аңгы-аңгы булуңнарында чурттап чоруур Тыва чурттуг ат-сураглыг кижилер-дир. Оларның аразында — Россияның болгаш Тываның Улустун артизи, Москваның күрүне филармониязының ыраажызы Надежда Красная. Ол өөнүн ишти концертмейстер, Тыва Республиканың уран чүүлүнүн алдарлыг ажилдакчызы Вадим Федорцев-биле кады кээр.

Ат-сураглыг ыраажы Тыва биле Россияның демнежилгезиниң 100 чылынга база ачазы Сергей Хочекович Красныйның мэр болуп ажилдап чорааны Кызыл хоорайның үндезилетинип тургустунганындан бээр 100 чылының байырында аңгыс чер-чурттугларынга белек кылдыр бодунуң концертин көргүзөр деп шиитирлээн ол. Россияның күрүне тугунун үнү — август 22-де Тываның В.Көк-оол ттыг хөгжүм-шии театрынга Надежда Краснаяның «Мээң ынак аялгаларым» деп концерти болур.

Республиканың чурттакчылары болгаш алчылар август 22-ниң байырлалында рат шөлүнге болур солун хемчеглерге киржир. Оларның иштинде — коляска-ар чыскаалы, «Бистиң тугувус» концерт.

Россияның болгаш Тываның Улустун артизи, Москваның күрүне филармониязының ыраажызы Надежда Красная биле өөнүн ишти концертмейстер, Тыва Республиканың уран чүүлүнүн алдарлыг ажилдакчызы Вадим Федорцев.

Август 21-де Национал театрга чаңгыс чер-чурттуглар съездизинге тураскааткан джаз концерт болур, аңаа база бир онзагай белек — Россияның Улустун артизи Даниил Крамер база Тываның Улустун артизи Сайынхо Намчылак олар киржир.

Россияның күрүне тугунун байырлалыга тураскааткан хемчеглер август айда Национал музейге, А.С.Пушкин аттыг библиотекага, «Найрал» кинотеатрынга болуп эртер.

gov.tuva.ru-дан.

Хүнүнүң медээзи

Тываның хөгжүлдезинче угланган

Россияның регион сайзыралының сайыдының оралакчызы Владимир Дедюхин Тыва Республиканың социал-экономикага айтырыгларының талазы-биле ведомстволар аразының ажилчын бөлүүнүн ээлчеглиг хуралын эрттирген.

Ол хуралдың ажилыга сайыттын оралакчызы Михаил Крук, РФ-тин субъектилериниң сайзыралының инвестиция төлөвилелдери, дорт сорулгалыг болгаш тускай программалар департаментиниң директорунун хүлээлгезин күүседип турар Екатерина Райхмен, Россияның Экономиктиг хөгжүлдө, Сан-хөө, Тудуг, Культура, Энергия, Транспорт, Өөредилге болгаш эртем, Улетпур-садыг, Харылзаа, Күш-ажыл, Кадык камгалал яамаларының, Росарга-арыгның, Роскызыгаарының, Росавтооруктун, а ол ышкаш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының регион органның төлээлери киришкеннер.

Хурал үезинде 2014-2030 чылдарда Тыва Республиканың социал-экономикага сорулгаларын күүседириниң талазы-биле тодаргай хемчеглерниң планының төлөвилелин сайгарып көргөн, ында ажил-чорудулганың аңгы-аңгы талааларын хаара тудуп турар инвестиция төлөвилелдери кирген. Кол кичээнгейни Тываның транспорт инфраструктурасын сайзырадырынче, республиканың бодунуң энергиясын бүдүреринче угландырган, ол сорулгада чылыг болгаш электри станцияларын тудары, девискээрге бедик вольтулуг электри шугумун тургузары, социал чогумчалыг байдалды хевирлээри кирип турар.

Ол ышкаш «Курагино (Красноярск край) — Кызыл (Тыва Республика)» демир-орук аргы-жылгазының шугумун тударының айтырыын база чугаалашканнар, ол орук республиканың транспорт айтырыын шиитпирлээр улуг арганы тургузар.

Ведомстволар аразының ажилчын бөлүүнүн ажилын Владимир Дедюхин эки деп үнелээн болгаш хемчеглерниң планын дугуржур талазы-биле ажилды идепкейжидерин дилээн. Планның хемчеглеринде дүүшпейн турар чүүлдерни кыска хуусаада чайладырын, 2014-2030 чылдарда Тыва Республиканың социал-экономикага сорулгаларын күүседириниң талазы-биле тодаргай хемчеглерниң планын Россия Федерациязының Чазаанче киририн сайыттын оралакчызы дааскан.

Minregion.ru.

Өлден артар, өрттен артпас

(2014 чылдың август 4-те республиканың девискээринде өрт байдалы)

2014 чылдың эгезинден август 4-ке чедир Тываның девискээринге ниитизи-биле 10263 габере 142 өрт хып үнген.

Оларның 134-үн өжүрген. Ам-үеде Каа-Хем кожуунда Үжеп урунунуң чоогунда 2 өрттү, бо-ла ко-уунунуң Сизим биле Сарыг-Сеп ар-гарыг участоктарында, Чеди-Хөл өжүүнүн Хову-Аксы арга-арыг на-стогунда, Тожу кожуунда Бөрзү-ол биле Каратис-Хөл хөлдөр чо-огунда, Ий суурнунуң соңгу-чөөн та-лазында өрттерниң тарап кыварын өртчүлөр кызыгаарлааш, төндүр

өжүрүп турар.

Тожу кожуунда агаар-бойдустун «Азас» күрүне заповеднигинде өрт байдалы база нарын. Бо чылын оон девискээринге 11 өрт хып үнген, оларның 8-зин өжүрген. Маны-Хөлдүн чөөн талазында өрттү 26 өртчүлөр тарап кыварын кызыгаарлааш, өжүрүп турар. Август 3-түн хүнүндө ол-ла девискээрге чаа өрт хып үнген, ону 7 өртчү өжүрүп эгелээн. Бо өрттерниң хып үнген чылда-гааны чаңнык душкенинден болган.

Арга-арыглыг черлерге өрттер хөй хып үнүп, 8096 га арга-арыг өрттенген. Оларның 52 хуузу кижилер оят-сигенни өрттеткенинден, 47 хуузу — чаңныктардан, 17 хуузу арга-арыгга кижилерниң одагаларындан хып үнген дээрзин өрттерниң хып үнген чылдагааннарының сайгарылгазы көргүзүп турар.

ТР-ниң Ыяш ажил-агыйының күрүне комитетиниң медээзи-биле белеткээн.

«Школаже белеткениринге дузала!»

Акция

Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазы мындыг ачы-дуза акциясын эрттирип турар. Республиканың албан черлериниң, хуу ажил-агыйларының удуртукчулары болгаш чурттакчы чону Силерни амыдыралы берге байдалдыг өг-бүлелерниң ажи-төлүн школаже белеткээринге ачы-дуза чедиреринче кыйгырып тур.

Ачы-дуза чедирер күзелдиглер Кызыл хоорайның мэриязының өөредилге департаментизинге кээрин дыңнадып тур. **Адрес:** Кочетов кудумчузу, бажың дугаары 137, харылзаажыр телефону 8(39422)3-31-56. Районнарда чурттап турар болгаш дуза чедирер дээн кижилер тус черниң өөредилге эргелелинче баар.

Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазының телефону: 8(39422)2-32-38.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел Бижи-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-биле шаңнаары болза:

Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш:

Борис Алексеевич ДОНГАКТИ — «Тываполиграф» ажык акционерлиг ниитилелдин 4-кү разрядтын парлакчызын;

Ирина Монгушевна КАРА-ОЛДУ — Тыва Республиканың күш-ажылының хоочунун;

Полина Белек-ооловна ОНДАРНЫ — «Тываполиграф» ажык акционерлиг ниитилелдин 5-ки разрядтын дептерлекчизин.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-биле шаңнаары болза:

көдээ ажил-агый адырынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш:

Владислав Байыр-оолович МОНГУШТУ — Чөөн-Хемчик кожуунунуң Шеми сумузунда «Ак-Хая» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативиниң удуртукчузун;

Маадыр Хурбаевич САТТЫ — Чөөн-Хемчик кожуунунуң Чадаана хоорайда көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативиниң малчынын;

Улан Чамзырынович САТТЫ — Чөөн-Хемчик кожуунунуң «Хүндү» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативиниң удуртукчузун;

Меркурий Чинмитович ХОМУШКУНУ — Чөөн-Хемчик кожуунунуң Чыргакы сумузунда хууда дузалал ажил-агыйының баштыңын.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш.Кара-оол

Кызыл хоорай

2014 чылдың июль 29

№ 156

Россия биле Тываның демнежилгезиниң болгаш

Кызыл хоорайның үндезилеп тургустунганының

100 чылын демдеглээриниң ТЫВА

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЮБИЛЕЙЛИГ ТУРАСКААЛ

МЕДАЛЫ-биле шаңнаарының дугайында

Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш:

Буян Владимирович БИЧЕ-ОЛДУ — спорттуң хоочуну;

Александр Хертекович ДОРЖУНУ — Тыва Республиканың ортумак профессионал өөредилгезиниң «Олимпийски курлавыр училищези» (техникум) күрүнениң бюджет өөредилге албан чериниң директору;

Артыш Алексеевич ДОРЖУНУ — Тыва Республиканың чыынды командаларының Белеткел төвү республиканың күрүнениң бюджет албан чериниң хостуг хүреш тренери;

Елена Евгеньевна ДОСТАЙНЫ — Тыва Республиканың «Республиканың бичии болгаш элээди уругларның спорт школазы» күрүнениң немелде өөредилге бюджет албан чериниң тренер башкызы;

Магдалина Константиновна КОЖЕВНИКОВАНЫ — спорттуң хоочуну;

Өргелээр Чувурекович ОНДАРНЫ — «Тываның күрүне университеди» дээди профессионал өөредилгениң күрүнениң федералдыг албан чериниң күш-культураның теоретиктиг үндезиннериниң кафедрасының улуг башкызы;

Лориса Бюрбюевна ООРЖАКТИ — Тыва Республиканың чыынды командаларының Белеткел төвү республиканың күрүнениң бюджет албан чериниң тренери;

Дадар-оол Содунаевич ООРЖАКТИ — Чөөн-Хемчик кожуунунуң көдээ ажил-агыйының хоочуну;

Михаил Кара-оолович ОЮННУ — Тыва Республиканың «Республиканың бичии болгаш элээди уругларның спорт школазы» күрүнениң немелде өөредилге бюджет албан чериниң спорт инструктору;

Толбан Семенович САМДАННЫ — Тыва Республиканың «Республиканың бичии болгаш элээди уругларның спорт школазы» күрүнениң немелде өөредилге бюджет албан чериниң директору;

Виктор Алексеевич САРЖАТ-ОЛДУ — Тыва Республиканың «Республиканың бичии болгаш элээди уругларның спорт школазы» күрүнениң немелде өөредилге бюджет албан чериниң ча адарынга улуг тренер башкызы;

Сергей Сүгеевич САТТЫ — Чөөн-Хемчик кожуунунуң Хайыракан сумузунуң тараачын (фермер) ажил-агыйының баштыңы;

Опан Владимирович САТТЫ — Тыва Республиканың чыынды командаларының Белеткел төвү республиканың күрүнениң бюджет албан чериниң спорт инструктору;

Владимир Борисович СЫРАТТЫ — спорттуң хоочуну;

Евгений Викторович ТУТАТЧИКОВТУ — Тыва Республиканың чыынды командаларының Белеткел төвү республиканың күрүнениң бюджет албан чериниң ча адарынга тренер башкызы;

Анатолий Сотпаевич ХОВАЛЫГНЫ — Чөөн-Хемчик кожуунунуң «Хөлчүк» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативиниң даргазы;

Вячеслав Степанович ХОПРОВТУ — Кызыл хоорайның уругларның немелде өөредилге төвүнүн директорунуң оралакчызы;

Клим Чоодуевич ЧАДАМБАНЫ — спорттуң хоочуну;

Нелли Ивановна ЮРЬЕВТИ — Тыва Республиканың күш-ажыл хоочуну.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш.Кара-оол

Кызыл хоорай

2014 чылдың июль 29

№ 155

МЕДАЛЬДЫ ТЫВЫСКАН

Агаар-десант шериглери-нин (АДШ) хүнүнде Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол Тыва Республиканың Десанчылар эвилелиниң кежигүн-нери-биле ужурашкан.

Чазак Даргазы оларга сеткилин ханызындан байыр чедирген болгаш күрүне шаңналарын тывыскаан. Соңгу Кавказка дайын чорудулгаларының киржикчизиниң медалын Аян Лопсанга тывыскаан, ол 1999 чылда Дагестанның суурларының бирээзинге тускай операцияга киржип тургаш, оорга чүнүчкө балыглаткан, ооң түңнелинде инвалидтер сандайынга олурар ужурга таварышкан.

Шолбан Кара-оол А.Лопсанга медальды, дискет кырынга олурар, тывыскаан. «Медальды шупту улус көөр кылдыр, ону кончуг эки кылдыр кадап бээр күзелдиг мен — деп, ол чугаалаан. — Бөгүн аажок эки хүндүр, Аян кайгамчык кыс-биле өгленип турар. Олар эки өг-бүлө болур деп билер мен. Оларга аас-кежин күзевышаан, Аян чоорту бут кырынга туруп кээп турарынга дыка өөрүп тур мен». Ол ышкаш старшина Лопсан аныяктар ортузунга шериг-патриотчу кижизидилгени чорудуп турары дээш «АДШ-ке шынчы чоруу дээш» медаль-биле база шаңнаткан.

Соңгу Кавказка дайын чорудулгаларының киржикчизиниң медалын Тываның Баштыңы бодунуң ырларын болгаш хөөмей-сыгыт күүседир талазы-биле сураглыг сержант Эрес

Соңгу Кавказка дайын чорудулгаларының киржикчизиниң медалын Тываның Баштыңы Аян Лопсанга тыпсып турар

Камзаровка тывыскаан. Десанчы Мерген Монгушту кадык камгалалыга ачы-хавыязы дээш шаңнаан. Өске-даа десанчылар медальдар-биле шаңнатканнар.

Тываның болгаш Россияның демнежилгезиниң 100 чылын уткуштур үндүрген холшагын Шолбан Кара-оол чадаг шеригниң даг бригаданың да подполковник Кирилл Остапчукка тывыскаан. Тываның Баштыңы чадаг шеригниң даг бригаданың тургустунуп турарының дугайында чугаалааш, мөөрейге киржиринче тыва десанчыларны чалаан. Ол дээрге ат-сураглыг чер-дир, керээ чарып, шериг эрттирер кижилер онза байдалдыг болур дээрзин

чугаалаан. «Десанчы межил кижиниң бүгү назын да артып каар дээрзин билер. Силерни эки дайын лар дижир чорду, команд лериңер силерниң дугайы дыка эки сөстөрни чугаала нар. Келир үениң дайынчы рын кижизидер херекке к жип турарыңарны билер м Ол дугайын кажан-даа утпа бот-боттарыңарны детки чоруңар. Чоргаар болгаш ба чүүлдерден чайлап чоруң силерге чедишкиннерни зедим» — деп, Шолбан Ка оол чугаалаан.

ТР-ниң албан-езуун сайтызындан.

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Александр Баранмаа «Мөңгө хайгыыл» деп ажылын таныштырып тур.

Эрткен неделяда делегей-ниң бирги скульптура шуулганын байырлыг байдалга хагган. Аңаа ооң тиилекчилерин илереткен.

Шилиттинген скульптуралар сентябрьда Тываның чаарттыг-ган найысылалын каастаар.

Тываның ус-шеверлери Москвадан, Красноярскиден, Моолдан болгаш Киргизиядан келген

коллегалары-биле мань даштан кижилерниң омур-хевирин, малмаганның дүрзүлерин чонуп кылган. Ол кылыгларда көшкүн чоннуң амыдыралын көргүскен.

Кызыл хоорайның баштыңы Дина Оюн ус-шеверлерге байыр чедиргеш, оларның кылган ажылын бедии-биле үнелеп, юбилейлиг чылда онзагай белектер дээш өөрүп четтирге-

нин илередип, тураскаалдар камгалап-кадагалаарын ааза Скульпторларга Кызыл хоорайның тургустунганындан болгаш 100 чылынга тураскааткан юбилейлиг медальдарны тывыскаан.

Шуулганың тиилекчилери: I-ги чергениң дипломнар болгаш 150-150 муң рубль Россияның Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Александр Баранмаа («Мөңгө хайгыыл» деп ажылы) база Моолдан келген скульптор Сүхээ Одхүү («Мөңгө хайгыыл» деп ажылы) үлешкенне II-ги чергениң дипломун болгаш 120 муң рубльдин сертификатын — «Мээң бажыңым» деп ажылы дээш Кыргызстанда Ибрагим Жусупов, III-кү чергениң диплому болгаш 100 муң рубльдин сертификатын, «Хайгыыл уткуштур» деп скульптура дээш Москва областан Россияның алдарлыг чурукчузу, делегей конкурстарының лауреады Строганов аттыг уран чүүл үлешчизиниң профессору Степан Сагайко олар алган.

Москва областан келген Игорь Малинин «Бичии кадакчы» деп скульптурасын кылып четтикпээн. Ынчангаш ажылы доозуптарга, шаңналын тыпсырын организацылар даянаткан. Ол ажил Кызылдың төлөөдөрлериң бирээзин каастаар.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Чуруктуу Эрес ХОВАЛЫГ тырттырган.

Байырлалыңар-биле!

Мен Григорий Чоодуевич Ширшинни 1960 чылдар эгезинден бээр эки таныыр болгаш билер чордум. 1961 чылдың чазынында «Чыраа-Бажы» совхоз тургустунганда, ооң салбырлары Чырга-да, Хорум-Даг, Чыраа-Бажы суурларга комсомолчуларның даңзы-хараазын тодарадып, комсомол эге организациялары тургустунуп эгелеп турган. 1962 чылдың февраль айда совхозтун комсомолчуларының конференциязынга комсомол комитетинин секретарын болгаш комитет кежигүннерин чажыт бадылаашкын-биле соңгаан. Секретарынга кандидаттар кылдыр 5 кижиниң адын кириген турган. Бадылаашкынның түңнели-биле мени совхозтун ВЛКСМ комитетинин секретарынга бир үн-биле соңгаан.

1962 чылдың март айның эгезинде мени Г.Ч.Ширшин келдирткен. Обкомга чеде бээримге, секретарының эжиниң аксында чаражы ажок аныяк кыс олур, менди-ешкеш: «Мени келдирткен, чедип елдим» — дээш, адымны, кайыын елгенимни чугаалаарымга, даразынче киргеш: «Кире бериңер» — диди. Сүрээдей аарак кире бээримге, Григорий Чоодуевич олурган андайындан тура халааш, холум дуп мендилешкеш, мырыңай чанда сандайже мени чалады. «Чаа тургустунган улуг комсомол организациязының секретарынга соңгутканыңар-биле силерге байыр чеди-ип тур мен. Дүш соонда 2 шакта орога кирер силер» — дээш, мээң элүмну тутту.

1962 чылдың март 3. Дүштекин 2 шак. ВЛКСМ Тыва обкомунуң оро хуралы. Бюро кежигүннери туттарын долдур олурупкан. Григорий Чоодуевич мээң допчу намданымны таныштыргаш: «Чыраа-Бажы» совхозтун ВЛКСМ комитетинин секретарынга эш О.Д.Кара-Салды

бадылаар деп санал бар, кандыгыл, эштер?» — дээрге, бюро кежигүннери шупту хол көдүрүп бадылады. «Чыраа-Бажы» совхозтун ВЛКСМ комитетинин секретарынга бадылаан 1962 чылдың март 3-те Г.Ч.Ширшинниң ат салганы доктаалының бир хоолгазын ам-даа шыгжап, кадагалал чор мен.

Оон эгелээш чүнү кылырыл деп айтырыг мени хөлзедип турган. Харысалга улуг. Совхозтун кол зоотехниги Сайын-оол Байлакович Ондар, кол агроном Шур-оол, тудуг даргазы Молков болгаш өске-даа тускай эртемниглерни чыггаш, комсомолчу аныяктарның бригадаларын тургузарын шийтпирледивис. Бир-ле дугаарында Улуг-Ховунуң хойжу коданнарында аныяктар хөй, ыңдыг болганда аңаа комсомолчу аныяктарның хойжу бригаданы тургузарын шийтпирледивис. Совхоз директору А.К.Түрген-оол бистиң ол саналывысты аажок амырап деткиди. Ынчан комсомол комитетинин эгелээшкини-биле комсомолчу аныяктарның Улуг-Хову, Дагыр-Шеми хойжу бригадаларын, Шык-Бажы сүт-бараан фермазының болгаш Дагыр-Шеминиң хову-трактор бригаданың коллективтерин тургускан бис. Олар мал, чер ажылындан чыл санында бедик көргүзүлгелериг, планның даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, кожуунга, республикага мурнакчы ат-сураа үнүп турду. Улуг-Ховунуң мурнакчы малчыны, аныяк комсомолчу кыс Шорс-оол Сереновна Донгак ВЛКСМ-ниң 14-кү съездизинге Тывадан баар төлээге соңгуткан турду.

Григорий Чоодуевич чаа соңгуткан секретарының болгаш аныяктарның ажылын хынап, сонургап, «аът мыаа кевирбес» сургакчылап кээр турган. Ол келгенде комсомол хуралдарына олуржуп, чагысүмезин кадып, даалгалар берип, бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери-биле хову-шөлге барып ужуражыр, ажык

Г.ШИРШИН.

чугаалажыр чаңчылдыг кижиге болгай. Ооң кижилер-биле чугаалажыр билири ала-чайгаар сорунзалыг-биле дөмей, кижилерни бодунче чыыра тырта бээр. Көдээниң чонунуң амыдырал байдалынче, дыштанылганынче, кадынынче кончуг кичээнге салыр, биче сеткилди дээш үнелээр мен.

Сезен харлаар узун назын
Сенде, менде база келди,
Сергек, кадык чоруңар дээш
Силерге мээң күзелим бо.

Бөгүн Тыва Россия-биле
Бүдүн векти кады чурттап,
Бөмбүрзекти чаңгыландыр
Чүс чылын уткуп ап тур!

Чүс чылга кириген үлүүң
Чүдөн артык үнелиг бооп,
Танды-Тыва, Саян ажыр
Талыгырдан дыңналып тур!

Хүндүлүг Григорий Чоодуевич, силерниң 80 харлап турар чырыткылыг, өөрүнчүг байырлалыңар таварыштыр быжыг кадыкшылды, өөрүшкүнү, өг-бүлөңерге аас-кежикти күзеп, бодумнуң өмүнээмден байырымны чедирип ор мен.

Оолак КАРА-САЛ.

Чөөн-Хемчик кожуун,
Чыраа-Бажы сумузу.

Сүт-Хөлден медээ

Түмер — ада-иезиниң идегелдиг дузалакчызы. Оон-даа ыңай ажы-төлү — улуг дузалакчылар.

Улуг угбазы Күнзеңмаа Сыгдыковна-биле бир баг. «Демниг сааскан теве тудуп чиир» деп мерген сесте чиге-ле чугаалаан. Найырал турда, ажыл-иш бүдүнгүр болур. Ажыл-амыдыралының хөй кезиниң хоойлу-дүрүм камгалаарына бараалгадып келген кижиге болгаш Сергей Сыгдыкович корум-чурум хажыдыкчылары-биле эптеш чок демисежи бээр чаңчылдыг. Ол — шын дээш туржур, быжыг туруштуг кижилерниң бирээзи. Ооң шаңналмакталын салаа базып санаан херээ-даа чок. Та чеже...

Алдан-Маадыр сумузунда Сергей Ондарның өг-бүлөзи төлөптиг арат малчыннарның одуруунда. Бо өг-бүлө чыл бүрүзүнде кыштаглаашкынга хынамчалыг, баш бурунгаар белеткенир. Кышкы турлаан септен-селиир, малынга 10-15 тонна хоолулуг чемни белеткеп алыр. Ол кыш дургузунда малынга чиртир улуг үүже болур.

Бораш ОНДАР.

Медээлер

Мал чеминиң белеткели

Республика девискээринде кышка мал чеминге белеткел кидин түлүк. Бо чылын 202, 2 муң тонна сигенден (101,3 хуу) эвээш эвести белеткээр сорулга салдынган.

ТР-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш аш-чем яамызының июль 31-де медээзи-биле шупту ажыл-агыйлар 9 949 гектар шөлде мал чемин тарып олурткан. Ооң иштинде 7589 гектар шөлден дүжүттү ажаап алган. Республикада ниитизи-биле 10,1 муң тонна сиген белеткеттинген, ол планның 5 хуузу.

Сиген кезилдезиниң талазы-биле Чаа-Хөл кожуунуң көдээ ажыл-агыйлары планын 16 хууга күүсеткен. Ооң соонда Би-Хем, Каа-Хем болгаш Өвүр кожууннары чоруп турар. Мал чеминиң белеткелинде 470 трактор, 313 сиген кезер машина, 214 дырбааш, 34 сиген шарыыр техника хаара туттунган.

Дүжүт ажаалдазынга бедик көргүзүлгүг ажыл-агыйлар: Би-Хемде «Туран» КХН, Тандыда «Тывахолдинг» КХН биле Каа-Хемде «Каа-Хем» КУБ. Оларның сиген кезер, мал чемин белеткээр техниказы чаа. Бо чылын чаа техника — тракторлар 14 хуу, сиген белеткээр агрегаттар 40-50 хууга немешкен. Чаа техниканың немешкени-биле ажыл-чыннар саны кызырлып болур.

Бөдүүн мал чеминиң белеткелинде 74 бригада, 250 сиген кезикчилери, ниитизи-биле 1977 кижиге ажылдап турар. Чоннуң ажылга хаара тудар төптү таварыштыр сезон ажылдарында 105 кижини эвилдээн.

ТР-ниң Чазааның июль 16-да үндүрген доктаалын езугаар республикада мал чеминиң белеткелиниң штавын тургускан. ТР-ниң Чазааның Даргазының оралакчызы Сергей Огнев кол харысалгалыг удуртукчу болур. ТР-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш аш-чем яамызының бирги оралакчызы Сергей Ондар: «Бо чылын хоолулуг мал чеминиң белеткели эрте эгелээш болгаш төп кожууннарда ажыл эки чоруп турар. Дүжүт ортумаа-биле 13 центнер өскөн, а эрткен чылын 8 турган» — деп, демдеглээн.

Орук тудуу

Найысылал Кызылда улуг хемчээлдиг орук ажылдары хайныгышкынның чоруп турар. Ол ажылдарны чорударына Чазак хоорай мэриязынга 162 млн. рубльди аңгылап берген. Ниитизи-биле сес кудумчуда узуну 3,38 км орук ажылдары уламчылап турар.

Московская кудумчузунда долгандырыг орукту чаарткан, Чүлдүм кудумчузунуң чамдык кезин делгемчиткен, Комсомольская, Дружба дээн ышкыш кажан-даа септелге ажылдары кылдынып көрбээн кудумчуларда база элээн ажылдар кылдынган. Щетинкин-Кравченко болгаш Кызыл партизаннар кудумчуларында септелге ажылдары доостурунуң кырында келген. Оон аңгыда ТР-ниң доктаалын езугаар регионалдыг болгаш муниципалдар аразының ниити ажылгалда автомобиль оруктарының даңзызынче өскерилгелерни кириген. Ол даңзыже федералдыг М-54 «Енисей» оруу биле «Каа-Хем» хөмүр-даш уургайын тудуштуруп турар узуну 15,7 км Кызыл хоорайны оюп эртер кыдыкы орукту база Тоора-Хем—Азас аразының 15 км оруун немей кириген. Хоорайның транспорт артериязының чүбүгүнүң хенертен аартааны-биле Кызылды оюп эртер орукту кылыры чугула апарганындан чаа орукту кылган. Найысылалды оюп эртер орукту кылыр дугайында шийтпирин республиканың Баштыңы эрткен чылын-на хүлээп алган, ооң тудуунга улуг бүдүрүлгелер үлүүн кириер кылдыр дааскан, чүге дизе ол орукту колдуунда олар ажылгаар болгай. Орук ажылдарына киржир чөпшээрелин бүдүрүлгелер «Лунсин» КХН, «Тардан Голд» КХН, Тываның даг бүдүрүлгезиниң компаниязы берген. Амгы үеде ТР-ниң Юстиция яамызы Чазак биле «транспорт төлөвилелиниң» киржикчилери улуг компаниялар-биле чөпшээрелге төлөвилелин белеткеп турар. Тоора-Хем — Азас оруунуң септелгези «Россия Федерациязынга иштики болгаш даштыкы туризмни сайзырадыры» федералдыг программаны боттандыраары-биле холбашкан. Ол орукту кылыры — чугула айтырыг, чүге дизе республикага туризмни сайзырадырынга ооң ролу канчаар-даа аажок улуг. Тываның ховар эртинези Азас хөл хөй туристерни бодунче сорунзалап турары билдингир. Ында ийи дыштанылга баазалары ажылдап турар. Эрткен чылын 300 кижиге Азаска дыштанган. Орук экижий бээрге, туристер, дыштаныкчылар саны оранчок көвүдээр дээрзи чугаажок.

ТР-ниң албан-езуунуң сайтызындан.

Чайлаглаашкын

Мурнуку чылдарда эрге-ду-жаал ээлеп чораан азы кандыгла-бир тускай мергежилдиглер хүндүлүг дыштанылгаже үне бергеш, көдээге мал-маган өстүрүп, чер ажылын сайзырадып, төлөптиглерге санадып чоруур. Ындыгларның бирээзинге ам халажылгада милицияның подполковниги Сергей Сыгдыкович Ондарны хамаарыштырып болур. Ол дүүн шагдаа турган, бөгүн — малчын.

Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл кожуун-нарың иштики херектер килдистегинге ажылдап чораан подполковник Сергей Сыгдыкович каш чыл урунгаар хүндүлүг дыштанылгаже келген. Ол дораан ада-иезиниң чурт-тап чорааны турлаг, хонаштарын ээлеп, мал-маганын азырап эгелээн. Ыңай-бээр аргыжары-биле Алдан-Маадыр суурдан ырак эвесте орбак-Тей деп черге кыштагны тпаш, турум турлаг кылып алган. К кыштаг мал азыраарына кончуг аарымчалыг. Күзүн тараа ажаал-азы доозулганда, долгандыр дар-белчиир улам-на делгемчий

бээр. Тараа хоорзунунга аңгыстарга мал-маган улам күш-деңгел кирип семирер.

Алызындан малчын уктуг Сергей Сыгдыковичиниң коданында шээр, бода малы чылдан чылче өзүп, көвүдөп турар. Ылаңгыя бода малының баш саны 50 четкен. Шээр малы 600 ашкан. Чылгы малын өйлей тудуп турар. Чыл санында шээр малын үе-шагның чылай бергенин барымдаалааш, шала часкаар оолдаар кылдыр кошкарларны эде-риштирип киригеш, өйлей төрүдүп, чаңчыктырып алган. Бо чылын 250 кыс хойдан ол хире хураганын онча-менди камгалап алган. Төрүүр инектери 20-25 баш. Сагган сүдү элбек.

Сергей Ондар көктүг-шыктыг малчыннар турлаа Ман-Чүректин Кожагарда чайлаанда одарладып турар. Ымыраа, сээк чок, чүм оът-сигенниг сериин тайга.

Сергей Сыгдыковичиниң өөнүн ишти, хүндүлүг дыштанылгада хоочун башкы Людмила Алексеевна Ондар (Оюн) мал малдаарының хыын тыва берген. Өг-бүлөзиниң быжыг чөлөңгичи. Студент оглу

ЧӨӨН-ХЕМЧИК НААДЫМНААН

Майдыр эргилдези
Июль 31. Каан, аял хүн. Устүү-Хүрээ девискээринде чыылган чоннуң хөйү аажок. Дүүш четкелекте «Майдыр эргилдези» езулал эгелей берди. Жалсаннарын бедик туткан, ногаан ыяш аадын четкен, шаң, тунун эдискен, кеңгир-гезин каккан лама башкылар Устүү-Хүрээниң девискээрин бир долганды. Оларның соонда — чон. Лама башкылар доктаапкаш, йөрээл тариналарын номчуй бээр-ле, чүдүкчүлөр 108 томнуг даанчыыр, каанчыыр номнарын баштарыга үстүргүлөп, тейлеп чорлар. Хороо одуруунда куруук чаштардан эгелээш, назыны дөгүй берген хоочуннарга чедир кымны чок дээр. Ылаңгыя аныктар эңмежок. Оларны көргөш, сагыш-сеткилим өөрүп чор.

Бурган Башкыга йөрээлдер номчулгасы.

Майдыр — Будданың соонда келир Бурган. Ол ногаан айт мунуп алгаш келир дээрзин кожуунуң камбы ламазы Гелег Чалсре, езулалдың ужур-утказын айттырарымга, тайылбырлап берди. Лама башкылар Майдырның бисче кээр оруун актааны ол.

«Будда Бурган эрткен, амгы, келир үелиг. Бис Будданың амгы үезинде чурттап турар бис... Чамдык улус холдарына эрегелер астып алгаш, «Мен буддист мен» дээр болза, ол шын эвес, эң-не кол чүүл — Бурган башкыдан камгалал дилеп, ону хүлээп алыры. Ынчангаш бо ыдыктыг хүннү аажылавышаан, Будда Башкының чүрек тариназын силерге дамчыдай» — дээш, Индияга хелиң сагыл четтирген лама башкы Тензин Чорал: «Ом-мун-мун маха муние сохаа» — деп номчуурга, чүдүкчүлөр таринаны бир үн-биле катаптап орлар. Башкылар Туйсол болгаш Буян-кежик номнарын, Бурган Башкыга йөрээлдерни номчудулар. Туйсол — чуулда дээн уткалыг сөс. Бурганнарны чуп турарын илереткен ном чүве-дир.

ТР-ниң Хөй-ниити палатазының даргазы Хонук-оол Монгуш хүрээ долдур чыылган чонга кожуунуң наадымын таварыштыр буян-кежикти күзүш, оларның сарыг шажынның өөредиглеринге бүзүрөп турарына өөрүшкүзүн илередип, чүдүкчү бүрүзүнүн Бурган-биле аразында быжыг харылзаазы ооң амыдырал-чуртталгазына эки салдарны чедирер дээрзин демдегледди.

Байырлыг чыскаал

Устүү-Хүрээге чыылган чонну ак-көк дээр адаанда, аял шыкта сценада башкарыкчылар Тыва биле Россияның демнежилгезинин болгаш Кызыл хоорайның үндезилетингенинден бээр 100 чыл оюнга база Майдыр Бурганның эргилдезинге тураскааткан байырлыг чыскаалче кыйгырып эгеледи. Удаваанда Чөөн-Хемчик кожуун чагыргазының даргазы, Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы Байбек Монгуш, Чадаана хоорайның Төлээлекчилер хуралының даргазы Сүрүң-оол Чүлдүм болгаш Чөөн-Хемчик кожуунуң алдарлыг чылгычызы, кожуунуң айт федерациязының президенти Вячеслав Ооржак баштаан 100 чылгычы чон баарынче үнүп, шөлдү долгандылар. Чиңгине тыва идик-хептиг оолдар чүгүрүктерин чүген-суглуун шыңгырадыр чортуп чоруурга, чаражын чүү дээр! Чон оларны магадаар дээш чүс малдың дуюунуң доолдурган доозундовураан-даа эскерер хире эвес.

Башкарыкчы — Чөөн-Хемчик кожуунуң культура эргелелиниң начальниги Долаана Доскаар Тываның Арзылаң мөгези Маадыр Монгуш баштадыр төрөөн чериниң ат-алдарлыг мөгелерин чоргаарланып адап, оларның салгалдарының чыскаалын чарлаптарга, содакшудактыг, кадыг идиктерлиг 100 мөгө-даа девип-самнап үндү-ле! Экер-эрес эрлер соонда кожуунуң 100 даңгыналары чоруп олур. Чараш кыстарның идик-хеви республиканың шеверлериниң национал хеп даа-

раар арга-мергежилиниң бедээнин көргүзүп тур.

Даңгыналар соо-биле суму чагыргаларының, күрүне албан черлериниң күш-ажылчы коллективтери плакаттарлыг, байыр чедиришкиннерлиг лозунгуларлыг, бот-боттарындан ылгалдыг бир өң шарларлыг, бот-тускайлаң хептерлиг бөлүк-бөлүү-биле чыскаалып үнүп

зырадырынга ажылгаар. А кожуунуң төп эмнелгезиниң улуг эмчизи Росина Ондар «УАЗ-3962» автомашинаның дүлгүрүн алгаш: «Бо автомашинаны дүрген эмчи дузазы чедирер адырга дамчыдар бис. Оларның 4 машиназының 3-жү эргилээн. Чаа УАЗ чүгүл эмчилерге эвес, а чурттакчы чонга база өөрүшкү-дүр» — деп демдегледди.

Устүү-Хүрээ шөлүндө хүреш.

келди. Байырлалдың тугун эрткен 2013 чылдың наадымының тиилекчизи, аныяк малчын Кежик Монгуш, ыдык ырлар чаңгыланып турда, киискидип үндүрдү.

Чөөн-Хемчик кожуун наадымының хүндүлүг аалчызы — ТР-ниң Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол 17 өг-бүлөгө чурттаар оран-сава тудуп алырынга деткимче акша-хөреңги сертификаттарын байырлыг байдалга тывысты. Кожуун чагыргазының даргазы Байбек Монгуш: «Күрүнениң шак ындыг улуг деткимчезин алганнар чаа бажыңнарны чайгы чаашкын соонда, мөөгүлериң үнери дег, шалыпкыны-биле тудуптарлар» — деп бүзүрелдиг чугаалап тур. Ол ышкаш кожуунуң ажил-агынын чаа эгелеп чоруур 4 фермери грантылар алыр аас-кежиктиг болду. Л.Кара-Сал — 1 млн. 260 муң рубль, М.Ондар — 1 млн. 215 муң рубль, А.Ооржак — 1 млн. 140 муң рубль, О.Сат — 899 муң рубльди ажил-агынын сай-

болгаш өскелерге-даа хөй дарда ак сеткилдиг ажил-дээш тывыскан.

Мөөрейлер

Чылгы малды уксаажы талазы-биле ат-сураглыг Ч. Хемчик кожуунуң наадым айт чарыжы чокка кайын эр Аrazyның ыраа 10 км ч. Хөндергейден Айсан Түл түн, 15 километрге челер, раалаар малдар аразын Шемиден Евгений Куулар 4 хардан өрү чүгүрүк мал аразындан Хайыракан чур Алексей Саттың айттары эр келди.

Шыдыраа маргылдаазы эр улус аразында республиканың каш дакпыр чемпи Орлан Сарыглар, а херээжер аразында Чыргакыдан чагай Бадыраа тиилээн. Ча чарышка республиканың кожууннарындан спортчу киришкен. 5 километрге даг чарышка Каа-Хем кожуунуң спортчузу Алексей Ондар херээженнер аразында Роман Салчак шылгарааннар.

Наадым байырлалының чырылбас кезээ хүреш-даа эгеледи. Ак-көк дээрде эзир күдөг, девип үнген мөгелер-даа ачыр-дачыр тутчу бээр аарыкчыларның алгы-кызы-даа оон-моон үндү-ле! «Бутта-вы-ыт!», «Катай ха!» «Базып кар!» — өвүр оглу Да Шимит Куулар Устүү-Хүрээни шыгынга чарнын дээспей шүглүп үндү. Чаа-Хөлдү аныяк мөгези Начын Севээ үжүүрлежип кагды. Өвүрдө Субудай Куулар, Ийме чуртуб Аян Монгуш үшкү-дөрткү черлерни ээледди. Тиилекчилерге акша шаңналдарын, медалдарны тывысты.

Бо чылын Чөөн-Хемчик кожуунуң наадымының бир онзагай чүүлү малчыннарны бириг сьездизи болган. Аңа көдээ ажил-агынын хоочуннарын, малчыннарын шаңнаан Кожуунда мал бажынын санап эрткен чылдыындан 104 хууга өскөн. 9 муңчу малчын, 14 фермер бар. Келир чылын наадымынга чедир кожуунуң муң малдыг малчыннары көвүдөп, чүзүн малының баш саны немежи, көдээ ажил-агыны улук сайзыраар-ла болзунам!

Шончалай МААТЫ-ООЛ

Чигис СААЯНЫҢ тыртырган чуруктары.

Эмчилер чыскаалы.

Кызыл хоорайның 100 чылынга белеткел дугайында

«Дорт харылзаа»

Тыва биле Россияның демнежилгезининг база найысылалдың тургустунганындан бээр 100 чылын демдеглээр байырлалдарга чедир мурнувуста каш-лахонук арткан. Аңаа хамаарыштыр июль 29-та «Шын» солунунун редакциязынга «Кызыл хоорайның 100 чылынга белеткел» деп темага ээлчеглиг «Дорт харылзаа» эрткен. Журналистерининг болгаш номчукчуларның айтырыгларынга Кызыл хоорай мэриязының хоорай тудуу болгаш архитектура талазы-биле эргелелинин даргазы Орлан Васильевич Машпалдыр, Кызыл хоорайның культура, спорт болгаш аныяктар политиказының департаментининг культура килдизининг даргазының оралакчызы Валерий Дадар-оолович Сандан харыылаан.

Инна Дамба-Хуурак, «Шын» солунунун кол редактору:

— Найысылалда чаа тудуг-аажылы саадап турар-дыр. Эртең паркка четтим, ында чыгыш-даа шимчеп турар кижилер, ажил туруп алган. «Азия төвүнүн» тураскаалының девискээринге чеде бээримге, ажил-хайныгып турарыңа сеткил-көдүрлүп өөрүй берди. Бо ажилда 260 кижилер хаара тутуңган, дүн-хүн чок ажилдап турар дээрзин тудугнуң удуртукчу М.А.Бережегин чугаалады. Паркта ажил кажан доостурул, Орлан Васильевич?

Орлан Машпалдыр: — Кызыл республиканың найысылалы болганда, шынап-ла, байырлалдар планда эртер. Белеткел ажилдарының планында кирген чаа тудуг болгаш эде тудары негеттинип турар улуг тудугларның талазы-биле хөлээшкенин эрткен чылдан бээр бо хүнге чедир хүннүң чулу айтырыында. Кол кичээңгейни үлүг чериниң байырлал шөлчү-мүнчү болгаш «Азия төвү» тураскаалының чаартылгазынче салып. Оон ыңай найысылалдың кол тудуглары база доктаамал онза кичээңгейде турар. «Азия төвүнүн» тураскаалында ажил кидин түлүк, тураскаалды чаартып турар, оон ыңай чараш шөлчүгешти фон-дучар-биле шимеп дериир, ка-зын-даа келген аалчыларның муургалын хайныктырар кол чевис ол. Ажилды хүлээп алган албан чери дарый доозар дээш аалчылар ажилдап турар.

Светлана Балчыр, «Шын» солунунун харысалгалыг секретары:

— Паркта уругларның сугга штир пляжында элезин дендир-ажы, кылаштаар аргажок. Оон алевилелинде канчаар кылдына-анал?

Орлан Машпалдыр: — Куль-ураның болгаш дыштанылганың национал паркының төлөвилелин Тыва хамаатытудуг ААН кыл-ан. Паркты эде чаартыры-биле кылаштырышкын айтырып эрге турза-даа, ажилды кылып гелей берген. Ам-даа улаштыр да-ый кылыр хемчеглерни ап турар. Штир чериниң суун эгезинде кур-адып алгаш, бедидир кылган. Суг-аа штир чери төлөвилелде онза ажилдыр кирген. Ында уругларга аарымчалыг кылдыр кылаштаар ажил чадаларны кылырын чуруп өргүскен. Улуг улустуң хайгаара-ны чокка уругларның аңаа эштерин өлөшээрэвес. Чайгаар үнген арга-рылгыг парктың ажилдарын ав-густ айда кылып доозарын планнап турар.

Шангыр-оол Суваң, «Шын» солунунун иштилел-политиктиг секторунун удуртукчузу:

— Хоорай төвүнде ажилдар-ның чаартынып турарыңа чон аарзынып турар. Үр хуусаада кылыр ажилдарны арай орай эгезини дүвүрелди болдуруп турар-дыр ийин.

Орлан Машпалдыр: — Кызыл хоорайда тудуглар туттунуп, орук-чаартынып турар. Үр хуусаада кылыр ажилдар бар. Бо талазы-биле ТР-ниң Тудуг яамызы төлөвилел ажилдарын кылып, сметадын тода-

радып тургускан. Моон соңгаар, шынап-ла, эртежик эгелээри чөптүг харын, ынчалза-даа бо удаада ба-йырлалдарга чедир ажилдар кыл-дынып четтиге бээр боор.

Анисья Тюлюш, «Шын» солунунун корреспонденти:

— Найысылалда уруглар ой-наар шөлдерни чаартып кылгаш, чаа дериг-херекселдерни тургус-кан. Ону үрөп турар улус бар, оларның-биле кандыг ажилдар кылдынып турарыңа?

Валерий Сандан: — Хоорай-ның микрорайоннарында уруглар ойнаар шөлдерни кылган. Аңаа турар дериг-херекселди соңгаар хоорайлардан чагыдып алгаш, тур-гускан. Чаа херекселдерни камга-лап-кадагалаар талазы-биле чурум үрекчилеринг удур ажилдарны девискээр аайы-биле шагдаа ажил-дакчылары харыылап турар. Олар-ны көргөн чурттакчылар бар болза, участок төлээлеринге дарый дың-надырын дилеп тур бис.

Лана Байкара, Кызыл хоорай-ның чурттакчызы:

— Бистиң чурттап оорар ба-жычыыс Красноармейская ку-думчунда 76 дугаарлыг шагда-гының эрги, ирик бажың-дыр. Бо айтырыгны хоорай чагыр-газынга кириген бис. Мынчага чедир огулуг харыы чок. Эрги бажыңнары бузуп, чурттакчы-ларын чаа бажыңнарже көжүрүп турар болгай. Бистиң кириген айтырыгымыз кым харыылаар, кааа чедер бис?

Орлан Машпалдыр: — Хоорай-да эрги, бустур четкен бажыңнар хей. Ону даңзыже кирип, сайга-рып, чурттакчыларны чаа бажың-нарже көжүрүп турар. Амгы үеде Спутник микрорайонунда хей аал чурттаар чуртталга бажыңнарын тудуп турар. Мынаар база даңзы езугаар чурттакчыларны кириер. Силерниң бажыңнары даңзыже черле кириптер, бичии манаар апаар силер.

Дамбын-оол Монгуш, Кызыл хоорайның хоочун чурттакчызы:

— Карбышев микрорайонунда чаа бажыңнар туттунуп турар. Ында шөл өртөө 500-тен 700 муң чедир ону садып турар улус бар. Солагай талакы дачаларда байдал базы ындыг, шөл өртөө 100 муң рубль деп турар.

Орлан Машпалдыр: — Кызыл хоорайның чыгыне планында 3 каат бажыңнар тударын кириген. Кандыг-бир тудуг кылыр азы ба-жың тудары-биле элээн улуг де-вискээрни узун хуусаада хөлөзиге ап алган болур. А чөлшээрели чок улус база бар. Чер айтырыг-ларының талазы-биле хоойлу езу-гаар хемчегни ап турар бис. Ангар Бульвары кудумчунун чоогунда тудугларны база шын эвес кылып турар. Ол талазы-биле айтырыг сайгарылгада.

Чамбал Салчак, хоочун чурт-такчы:

— Байырлалдарга чедир ту-дуг ажилдарын доозуп четтигер бе? Бөмбүрзектин аңгы-аңгы булуңнарындан аалчылар келир болгай, а кудумчууда чуттук кижилерни канчаарың? Бо талазы-биле кандыг хемчеглер алдынып турарыңа?

Орлан Машпалдыр: — Хоорай-

да аай-дедир чоруп турар ындыг кижилерни эрге-хоойлу болгаш социал айтырыглар талазы-биле харыылаар албан черлери хайгаар-алган. Оларга эки болзун дээш хемчеглерни ап турар. Коче-тов суурда приютка алпарып каар-га, оон база дезинтерлери бар. Байырлалдар хүннеринде оларны кайы-бир черге дыштандырып, эм-недири-биле алпарып чугаалажып турар. Байырлалга чедир чамдык улуг болгаш нарын хевирлиг ажил-дарның доостуру берге. Ажилдың шынарлыгын көөр, улуг тудуглар ажилдары уламчылаар. «Азия төвүнүн» девискээрин, боду бүткен парк болгаш төп кезекте оруктар ажилдарын август айда доозуптар.

Светлана Балчыр:

— Национал музей чанынга стелларийни тургузуп четтигер ирги бе? Ында чаартылга ажил-дары кайы хире чоруп турарыңа?

Валерий Сандан: — Национал музейниң иштиги болгаш даштыкы хевиринде ажилдар кылдынып тур-рар. Чогул стелларийлерниң бүгү экспонаттарын чоорту тургузар боор.

Уран Сат, Чадаана:

— Хоорайның төп кезээн-де Арбат шөлүн кылып эгелээ-ни дыка эки. Арбат деп адынга дүүштүр чурукчулар чуртунуп, хөгжүмчүлөр аян тудар боор аа?

Орлан Машпалдыр: — Арбат-ты ам-даа чедир кылыр, шимээр, аңаа ажилдар келир чылын база уламчылаар. Төп кезекте Тыва эки турачылар кудумчунун белдири Кочетов, Дружба кудумчуларының аразында Арбаттың баштайгы ча-дазының ажилы эгелээни ол. Аңаа херек материалды Абакандан эк-келген, ында ажилды ам шуудаан деп болур. Дыштанып олурарың-га сандайларны тургузар. Чечек-чимисти тарып олуртур, хүндүс-кү-дүнеки чырыдылганын дериир дээш ажил-ла хей. Чурукчулар чуртунуп, хөгжүмчүлөр ырлажып болур, ажырбас. «Тывахарылзаа» ААН-ниң ажилдакчылары таксо-фон тургузарын дугуржуп турар. Маңаа ажилдар дараазында чы-лын база уламчылаар, Дружбадан Красноармейскаяга чедир узады-рын төлөвилелде кириген. Бо кезек төп республиканың чонунуң дыш-таныр чери апаар.

Аяа Кыргыс, Кызыл хоорайда башкы:

— «Кызыл» аалчылар бажы-ның баарында шөлду чаартыр-бе? Кажан? Ында олурар сан-дайлар чок, үрөп каапкан.

Орлан Машпалдыр: — Чаар-тылга ажилының баштайгы кезээн үстүндө айтытым. Ийги кезээнге «Кызыл» аалчылар бажының ча-нында шөл хамааржыр. Ону келир чылын Тиелелениң 70 чыл оюн уткуштур кылыр. Ол девискээрге Ада-чуртун Улуг дайынынга маа-дырлыгы-биле киришкен эки тура-чыларның тураскаалын кылыр деп шиттирлеп турар. Бо кезек черниң эрги хевир чараш кылдыр хуула бээр. Чаа тураскаал, улус дышта-нып олурар сандайларны кылып-тар, чаш өзүмнерни, чечектерни та-рып олуртуптарга, хоорайның база бир көскү, көрүштүг чери апаар.

Сай-Суу Соян, сайгарлыкчы:

— Уругларга ойнаар херек-селдерни микрорайоннар аайы-биле кылып турар. Спутникке ону кажан тургузарыңа?

Валерий Сандан: — Хоорайның чамдык микрорайоннарында уруг-лар ойнаар дериг-херексел чок, улаштыр чедиштер дериир апаар. Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының депутаттары бо ажил-ды холга алган. Депутат айтыры-ны тургузар болза, дарый шит-пирлеттинип болур. Спутникке база чоорту уруглар ойнаар шөлдерни кылып, аңаа дериг-херекселдерни

тургузар.

Светлана Балчыр:

— Хоорай хүнүн чылдың-на демдеглеп турган. Ам кажан бо-лурул база кандыг культура-мас-салыг хемчеглерни планнааның?

Валерий Сандан: — Бо чылын Хоорай хүнүн сентябрь 6-да дем-деглээр-биле Кызыл хоорайның мэриязының доктаалында байыр-лалдың хүнү чыскаал-биле эгелээр. Оон соонда культура-массалыг болгаш спортчу оюннар болур. Ук хемчеглерге киржири-биле албан черлери белеткенип эгелей берген.

Роза Ондар, Хову-Аксы:

— Удавас демдеглээр байыр-лалдарга кайы аалчылар келирил, чалалгаларны чоруткан бе? Россия чергелиг артистер-ден кымнар келир ирги?

Валерий Сандан: — 100 чыл-дың байырлалдарыңа келири-биле республика-биле кожа чыдар регионнарже чалалгаларны чорут-кулаан. Артистерден Анита Цой, Д.Джонкер ыры-шоорун бараалга-дыр. Олардан аңгыда улуг бөлүк-терни база чалаары-биле дугуржуп турар. Оон аңгыда бистиң тыва ар-тистерниң киржилгези черле турар.

Светлана Балчыр:

— Хоорайже кирер оруктар-да адрестерни чаартыр бе? Чүнү кылырың, чүге орайтап турарыңа?

Орлан Машпалдыр: — Найы-сылалдың дөрт чүгүндө үнер-кирер оруктарда адрестерни чаартып эгелей берген. Хоорайның оң та-лакы эриктел чоруур орукта элик тураскаалының дөзевилелин кылып турар. Мону «Благоустройство» албан чери харыылаар. Ол кезек-ти чараштыр, аян-шинчилиг көстүр кылдыр тургузары планда көрдүн-ген. Эске-даа талазында кирер оруктар бо чоокку үеде кылдын-маанындан эргижирээр. Ынчангаш аңаа база ажилдар элээн саадап болур.

Анай Бады, Кызылда садыг-жы:

— Хоорайның төвүнде Эр-зин, Тес-Хем болгаш Чеди-Хөл таксистерин моон чайладып, өскээр көжүрүптер арга бар бе? Ында хей машиналар тырлып алган турар.

Орлан Машпалдыр: — Шынап-ла, хоорайда машина-балгат саны көвүдээр. Кайы-даа оруктарда улуг, чиик машиналар тырлып ту-рар. Төп базаар чогу, «Найрал» кинотеатрының чаны машина ту-рар шөлдер эвес-тир. Чолаачы-лар боттарының туразында шилип ап турар. Эрзин, Тес-Хем болгаш Чеди-Хөл таксистерин моон чайла-дыры-биле ОШАЧКИ ажилдакчы-лары-биле чугаалажыр бис. Орук шимчээшкенинге хамаарышкан ай-тырыглар хей!

Инна Дамба-Хуурак:

— Хоорайның дүнеки чыры-дылгазы кошкак-тыр. Садыг, ап-тека дээр ышкаш көскү чырып турар бижиктер чок.

Орлан Машпалдыр: — Кызыл-дың даштыкы хевиринге чаа аян-шинчини кириери-биле чырыдыл-ганы бүрүн дериирин садыглар, аптека, албан черлериниң ээле-ринге дааскан. Аңаа хамаарыштыр ажилдарны кылыр дээш кызып ту-рар бис. Көрүштүг, аяныг кылдыр чырып турар адрестер-биле бүрүн дериттинмээр. Хуусаа кыска-даа болза, албан чаартып дериир, ба-йырлыг шинчи кириер ужурул.

Сарыг-оол Санчы, хоочун чо-гаалчы:

— Кызылдың хоорай чагырга-зынга 2 ай бурунгаар кезек чурт-такчылар билдиринишкн кири-ген бис. Бистер Хербис дааның чиге баарында чурттап турар бис. Дагдан баткан чаас-чайык суундан камгалал чал бажың-нар чаны-биле чоруткан. Мында машина маңаар орук чок. Ону

Кызыл хоорай мэриязының хоорай тудуу болгаш архитектура талазы-биле эргелелинин даргазы Орлан Васильевич МАШПАЛДЫР.

Кызыл хоорайның культура, спорт болгаш аныяктар политиказының департаментининг культура килдизининг даргазының оралакчызы Валерий Дадар-оолович САНДАН.

ажыглап, хоорайның чурттакчы-лары дүне када богун ынаар топ турар. Бок аразында чүү-даа бар. Билдиринишкн арыглап-аштап бээрин дилээр бис. Аныяк оол келгеш, одуртуп көрүп-көрүп, хемчег алырын аазаан. Бөгүнге чедир кандыг-даа өскерилге чок. Кайыны айтырар бис?

Орлан Машпалдыр: — Силер-ниң билдиринишкн черни сайга-рып, көрүп, хемчээр алырын кызы-дар бис.

Анисья Тюлюш:

— Автобус доктаамнарында чаа, бичежек садыглар, үгектер тургускан. Чамдызы чүге ажил-давайн турарыңа? Хоорайның хевирин үрөп турар эрги садыг үгектер ол хевээр турар бе?

Орлан Машпалдыр: — Хоорайның хевирин үрөп, чаржынчыг байдалга турган үгектерни ап каап-кан. Оларның орнунда чаа, чараш үгектерни автобус доктаамнарында тургускан. Ук бичежек садыглар-ны сайгарлыкчылар-биле дугур-жуп тургаш, хөлөзиге берип турар. Оларның чамдызы ажилдап эге-лей берген. Арткан эрги, бичежек үгектер-биле ам-даа демисел чоруп турар. Чамдыктары кандыг-даа до-кумент чок ажилдап турары иле-рээр. Оларның-биле хоойлу езу-гаар сайгаржып турар бис.

Культураның болгаш дышта-нылганың Национал паркында ажилдар, шынап-ла, орайтап ту-рар. Та кажан доостур? Маңаа тудугчуларны үш ээлчегге чүге ажилдадып болбас деп дээрзин кол редактор сүмеледи. Ажил ам-даа шуудаваан хире. Аңаа бодаарга, «Азия төвүнде» ажил шалыпкын чоруп турар. Аалчы-ларның бир сончураар булуңу ол болур. Оон аңгыда Дөгээ дааның кырында ажилга, төп кезекте каш чыл дургузунда чедир тут-тунмаан тудугга хамаарышкан айтырыгларга тода тарыы чок болду. Мэрияга бо айтырыгларны сайгарып көөрүн солунчулар сү-меледиси.

Анисья ТЮЛЮШ.
Чингис Сааяның тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Россия биле Тываның демнежил-гезиниң болгаш Кызыл хоорайның үндезилеп тургустунганының 100 чылын демдеглээри-биле Тыва Республиканың юбилейлиг тураскаал медалы-биле Ш.Д. Ооржакты шаңнаарының дугайында

Тыва Республиканы сайырадырынга улуг салышкыны дээш база хөй чылдарда үре-түннелдиг күрүне ажил-чорудулгазы дээш Россия биле Тываның демнежилгезиниң болгаш Кызыл хоорайның үндезилеп тургустунганының 100 чылын демдеглээри-биле Тыва Республиканың юбилейлиг тураскаал медалы-биле Тыва Республиканың көскү күрүне ажилдакчызы, күш-ажылдың хоочуну Шериг-оол Дизижикович ООРЖАКТЫ шаңнаар.

Кызыл хоорай
2014 чылдың июль 24
№150

Тыва Республиканың күрүне шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында

Көдээ ажил-агый адырын сайзы-

радырынга ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда үре-түннелдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг малчыны» хүндүлүг атты муңчу малчин, Улуг-Хем кожуунуң Шагаан-Арыг хоорайда тараачын (фермер) ажил-агыйының баштыгы Виктор Седип-оолович МОНГУШКА тыпсыр.

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

көдээ ажил-агый адырынга хөй чылдарда үре-түннелдиг ажилы дээш

Шаал Аракчаевич ДОЛАННЫ—Чеди-Хөл кожуунуң Элегес суурда хууда дузалал ажил-агыйының малчыны;

Роман Викторович ДОНГАКТИ—муңчу малчин, Улуг-Хем кожуунуң Эйлиг-Хем суурда «Ангорка» муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгениң улуг малчыны;

Федосья Булан-ооловна ДУШКУН-ООЛДУ—Чеди-Хөл кожуунда хууда дузалал ажил-агыйының малчыны;

Кушакш-оол Донгакович ДАРТЫК-КАРАНЫ—Чеди-Хөл кожуунуң Элегес

суурда хууда дузалал ажил-агыйының малчыны;

Болат-оол Донгакович МААДЫ-НЫ—Чеди-Хөл кожуунуң Хендерге суурда хууда дузалал ажил-агыйының малчыны;

Хүреш-оол Монгушевич МУНЗУК-ТУ—Улуг-Хем кожуунуң Арыг-Үзүү суурда хууда дузалал ажил-агыйының баштыгы;

Тан-оол Александрович ООЛАК-ТЫ—Улуг-Хем кожуунуң Хайыракан суурда хууда дузалал ажил-агыйының малчыны;

Майя Увангуровна ОЮННУ—Чеди-Хөл кожуунуң Элегес суурда хууда дузалал ажил-агыйының баштыгы;

Соскал-оол Сыгданович ОЮННУ—Чеди-Хөл кожуунуң Чал-Кежиг суурда хууда дузалал ажил-агыйының малчыны;

Адыг-оол Салчакович СОТПАНЫ—Чеди-Хөл кожуунуң Элегес суурда хууда дузалал ажил-агыйының малчыны;

Сергей Кара-оолович ЭНГЕ-МАН-

ДЫРНЫ—Улуг-Хем кожуунуң суурда «Ыржым-Булуң» көдээ агый хереглел кооперативиниң чузу.

Кызыл хоорай
2014 чылдың июль 24
№153.

Шаңнаарының дугайында

Көдээ ажил-агый адырын радырынга салышкыны болгаш чылдарда үре-түннелдиг ажилы Россия биле Тываның демнежилгезиниң болгаш Кызыл хоорайның үндезилеп тургустунганының 100 чылын демдеглээри-биле Тыва Республиканың юбилейлиг тураскаал медалы-биле Улуг-Хем кожуунда күш-ажылдың хоочуну Дакчыл Чульдумовна ОНДЫЛДЫҢ ишчизи, Чеди-Хөл көдээ ажил-агыйының хоочуну ОПАЙЕВНА ОЮННУ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. Кара-оол.

Кызыл хоорай
2014 чылдың июль 24
№154.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛЫ

«Россия Федерациязының Коммунисттик партиясы» политиктиг партияның Тыва республика салбыры» соңгулда каттыжышкынының депшиктени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарына кандидаттарның республика даңзызының дугайында

2014 чылдың июль 27 № 82/430-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының Коммунисттик партиясы» политиктиг партияның Тыва республика салбыры» соңгулда каттыжышкынының депшиктени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарына кандидаттарның республика даңзызын бадылаары-биле кириген документилерни сайгарып көргөш, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың хоойлузуңуң 31, 34, 35 чүүлдеринге дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

1. «Россия Федерациязының Коммунисттик партиясы» политиктиг партияның Тыва республика салбыры» соңгулда каттыжышкынының депшиктени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарына кандидаттарның республика даңзызын 29 кижини санныг кылдыр бадылаар (мында кошкан).

Даңзыны Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы

2014 чылдың июль 27-де бадылаан (доктаал №82/430-6)

«Россия Федерациязының Коммунисттик партиясы» политиктиг партияның Тыва республика салбыры» соңгулда каттыжышкынының депшиктени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарына кандидаттарның даңзызы

Нити республика даңзызы

1. Николай Иванович Белков, 1951 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Бии-Хем районунуң Туран суурда чурттап турар, дээди эртемниг, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаты В.Н. Лихачевтуң дузалакчызы, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Тыва республика салбырының бирги секретары, бюро кежигүнү.

2. Алдын-оол Кангаевич Канзай, 1939 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институтунуң башкарыкчы ажилдакчызы, шийтирип чорбаан, РФКП-ниң реском бюрозунуң кежигүнү.

3. Ким Кызыл-оолович Оюн, 1963 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Танды районунуң Балгазын суурда чурттап турар, дээди эртемниг, «Тываның агроулетпүр техникумунуң» башкызы, шийтирип чорбаан, контроль-ревизия комиссиязының даргазы.

КАНДИДАТТАРЫНЫҢ ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮКТЕРИ

№1 девискээр бөлүү

1. Виктор Васильевич Мартый-оол, 1947 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл районунуң Сукпак суурда чурттап

2. «Россия Федерациязының Коммунисттик партиясы» политиктиг партияның Тыва республика салбыры» соңгулда каттыжышкынының депшиктени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарына кандидаттарның республика даңзызын бадылаатынган соңгулда каттыжышкынының төлээзинге тыпсыр.

3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарына республика даңзызында кириген кандидаттарның дугайында Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче кириген медээлерни чогуур күрүне органнарарыңче оларның шынныын хынаары-биле чорудар.

4. Бо доктаалды Тыва Республикада округ соңгулда комиссияларынче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга кириер.

турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Тыва республика салбырының ийиги секретары.

2. Томас Конзай-оолович Монгуш, 1986 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, Кызылдың А. Чыргал-оол аттыг уран чүүл колледжизиниң башкызы, шийтирип чорбаан.

3. Михаил Чадалаевич Сарыглар, 1953 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл районунуң Сукпак суурда чурттап турар, дээди эртемниг, пенсионер, шийтирип чорбаан.

№2 девискээр бөлүү

1. Анатолий Конгар-оолович Сарыглар, 1959 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Сүт-Хөл районунуң Суг-Аксы суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Сүт-Хөл район салбырының секретары, РФКП-ниң реском бюрозунуң кежигүнү, пенсионер.

2. Демчик Монгушевич Дегут, 1946 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Чаа-Хөл районунуң Чаа-Хөл суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Чаа-Хөл район салбырының секретары, пенсионер.

3. Николай Дамдынчапович Монгуш,

1951 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик районунуң Хорум-Даг суурда чурттап турар, дээди эртемниг, «Соцдет-кимче» күрүне албан чериниң таңнылы, пенсионер, шийтирип чорбаан.

№3 девискээр бөлүү

1. Вячеслав Бавуевич Яндай-оол, 1959 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП Кызыл хоорай салбырының бирги секретары, пенсионер.

2. Николай Маадырович Биче-оол, 1957 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Өвүр районунуң Ак-Чыраа суурда чурттап турар, дээди эртемниг, ТР-ниң адвокатурада ажилдап турар, ИХЯ-ның пенсионери, шийтирип чорбаан.

3. Светлана Бавуевна Сарыглар, 1959 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл районунуң Сукпак суурда чурттап турар, дээди эртемниг, Сукпак суурнуң библиотеказының библиотекары, шийтирип чорбаан.

№4 девискээр бөлүү

1. Иван Сааяевич Идам-Сюрюн, 1953 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Барыын-Хемчик районунуң Кызыл-Мажалык суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Барыын-Хемчик район салбырының бирги секретары, пенсионер.

2. Мergen-оол Ховалыгович Нурсат, 1946 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, пенсионер.

3. Сергей Сээ-Сюрюнович Салчак, 1954 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Бай-Тайга районунуң Тээли суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Бай-Тайга район салбырының секретары, пенсионер.

№5 девискээр бөлүү

1. Геннадий Константинович Сыдам-оол, 1963 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Кызыл район салбырының секретары, түр када ажилдавайн турар.

2. Альберт Владимирович Хомушкун, 1966 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Тыва республика салбырының «Коммунист Тувы» солунуң кол редактору.

№6 девискээр бөлүү

1. Сонгукчу Сазыг-оолович Монгуш, 1942 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Танды районунуң Дүрген суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, пенсионер. РФКП политиктиг партияның Танды район салбырының секретары.

2. Сирена Барбий-ооловна, 1962 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Эрзин районунуң Эрзин суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Эрзин салбырының секретары, пенсионер.

№7 девискээр бөлүү

1. Бадарчы Сенгиевич Седей, чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, пенсионер.

2. Седип Кыргысович Шойжу, 1943 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, пенсионер.

№8 девискээр бөлүү

1. Василий Давааевич Маады, чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Бии-Хем районунуң Туран хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП политиктиг партияның Бии-Хем район салбырының секретары, пенсионер.

2. Владимир Андреевич Амба, 1954 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Тоора-Хем суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, РФКП Танды район салбырының секретары, пенсионер.

№9 девискээр бөлүү

1. Владимир Дмитриевич Саенко, чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл районунуң Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, Тыва Республиканың адвокаттар палатасында адвокат ажилдап турар, пенсионер.

2. Александр Бойдуевич Оор, 1946 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, пенсионер.

3. Виктор Чульдумович Ондар, чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Шагаан-Арыг хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, РФКП Улуг-Хем район салбырының секретары, шийтирип чорбаан, пенсионер.

№10 девискээр бөлүү

1. Олег Сергеевич Доржу, 1951 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, РФКП политиктиг партияның Тыва республика салбырының организас-партийжи кидиниң эргелекчизи, шийтирип чорбаан, пенсионер.

2. Василий Николаевич Донгак, 1939 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, Кызылдың уран чүүл колледжизиниң башкызы, шийтирип чорбаан.

3. Николай Дадар-оолович Танзай, 1952 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Чаа-Хөл районунуң Чаа-Хөл суурда чурттап турар, дээди эртемниг, шийтирип чорбаан, пенсионер.

КАТКЫ-ХӨГЛҮГ ЧАЙ

Чайгы дыштанылга

Чөөн-Хемчик кожуунда 6 айның түңнели-биле назы-хар четпээн уруглар инспекторларының профилактиктиг учедунда 34 уруг болгаш 46 ада-ие янзы-бүрү корум-чурум, кем-херек үүл-тедиглеринге онаашканы дээш турар. Шак ын-дыг ада-иелер-биле назы-хар четпээн уруглар инспекторлары, участок төлээлери база ие-чаш-тын эрге-аржыын камгалаар албан черлери-биле сырый харылзаалыг профилактиктиг ажил-дарны кылып чорудуп турар. Ооң түңнелинде 12 ада-ие эки талаже эттинген. Ажы-төлүңгө чо-уур ужурлуг хайгаарал бербейн турар 12 ада-иен кезээки үнүүшкүннер үезинде илереткеш, четка алган.

Чайгы үеде уругларның дыштанылгазын шын организаптап, Чөөн-Хемчик кожуунда шупту итиси-биле 17 лагерь ажыттыганын. Уруглар даа эртенгиниң 8 шак 30-ден дүштекиниң 14 ах 30-ге чедир дыштаныр. Кожууннуң шко-ларында хүндүскү лагерьлерде 1-ги сезонда итиси-биле 495 бичии уруг хаара туттунган. Ара-зында профилактиктиг учетта ту-

рар ада-иелерниң ажы-төлү база бар. «Байлак» лагериниң 2-ги сезонунче учетта турар 5 уруг халас путевкалары алган.

Чайгы лагерьлерге назы-хар четпээн уруглар инспекторлары база орук шимчээшкениниң ин-спектору, полицияның лейтенанты Михаил Ховалыг-биле баргаш, корум-чурум дугайында база орукка айыыл болдурбазының дугайын-да профилактиктиг чугааны, видеороликтер-ни көргүзүп, уругларның чогаадыкчы көрүжүн илеридири-биле тускай анкета хевирлиг айты-рыгларны кылып чорудуп турар. Лагерьлерде кижизидикчи башкылар уругларны янзы-бүрү хемчеглерге хаара туткан. Чижээлээрге, ко-жууннуң «Буяныг» социал төвүнүн лагеринде уруглары шупту чаңгыс аай хептиг, девизтиг бо-луп турары чаптанчыг. Профилактика ажылын күштелдирип ажилдаар болзувусса, эки түңнел-дер көстүп кээр дээрзинге идегеливис улуг.

Азияна ОНДАР,

Чөөн-Хемчик кожууннуң назы-хар чет-пээн уруглар инспектору.

КРЫМГА ДЫШТАНЫЛГА

2014 чылда республиканың девискээринде илгаш оон-даа дашкаар кадыкшылга черлерин-24000 уругну дыштандыраар көрдүнгөн. Чай-үеде республиканың девискээринге уругларның дыын экижидер 214 төпке 21236 школа назылыг (харга чедир) уругну дыштандыраары планнап бар.

Амыдыралы берге өг-бүлелерден чайгы дыштанылгаже 17962 уругну дыштандыраар. Бо-нде 7048 уруг хаара туттунган. Барыын-Хем-чик, Чөөн-Хемчик, Кызыл, Мөңгүн-Тайга, Чаа-ыл, Танды, Өвүр, Бии-Хем кожууннар лагерь-рини үезинде ажыткаш, хөй санныг уругларны дыштандырып эгелээн.

2014 чылда Крымның лагерьлеринче 27875,0 ашка түңнүг 500 путевкага немей федерал-т субсидиядан чагыгны кириген.

Крым Республиканың база Севастополь хоо-рунның чаштарның кадыын экижидер лагерь-ринче тергин өөредилгелиг, делегей, Рос-сия база республика чергелиг мөөрейлерниң, ыргылааларның тиилекчилерин, школаның

хөй-ниити ажилдарының идепкейжилерин, амыдыралы берге өг-бүлелерниң ажы-төлүн, өскүстери, санаторлуг курорттарга эмне-дир аарыг уругларны чорудары дүрүм езугаар көрдүнгөн.

Ол дыштанылга черлеринче 3-4-кү сезонче бир ээлчегде 250 кижини, ниитизи-биле 500 уругну дыштандыраар. Евпатория хоорайның «Чайка» лагеринге дыштаныр бирги бөлүк июль 20-ден август 10-га чедир, ийиги бөлүк август 10-дан 31-ге чедир дыштаныр.

РФ-тиң Чазаның 2014 чылдың июль 15-те үнгөн №1307-р айтышкыны-биле ТР-ниң бюд-жединден 25,61 млн. рубльди Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Сүт-Хөл кожууннарда сугга кога-рааннарның ажы-төлүнүн кадыын экижидерин-ге дуза кылдыр аңгылаан.

Август айда Крымга 348 уруг кадыын экижи-дип дыштаныр аргалыг болур, оларның аразын-да сугга когараан Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Сүт-Хөл кожууннардан 97 уруг база кирип ту-рар.

Кызылдың уран чүүл колледжизинче сургуулдарны өөрениринче чалап тур бис!

Документилерни август 20-ге чедир хүлээр. Адреси: Ленин кудумчузу, 2, тел: 8(39422)3-29-25.

КЫЗЫЛДЫҢ ӨРҮМНЭЭШКИН КОМПАНИЯЗЫ

Суг алыр скважиналарны таарымча-ыг өртектөр-биле өрүмнөп турар. Кожууннарда чагыгларны хүлээп тур ис. Тел. 8-923-266-61-04; 8-923-547-1307 Лицензиялыг. ОГРН 3111171925600012

Ие (өг-бүлениң) капиталының акша-хөреңгизин

бажың тударыңа, бажың (чурттаар дача) садып алырыңа ажыглаары-биле чээлини бээр. Тел. 8923-389-70-57 8923-543-05-47. КПК «Согласие», шынзыдылга №104 от 13 октября 2011г. ОГРН 1061901008806 Төлөвирлиг үндезинге парлан.

ASIA-SIBERIA
"Азия-Сибирьден" автомашинаны ойнадып ал!
Өске белектер база бар:
- чадаг-терге;
- соңга кылдыртып алырының сертификаттары;
- жалюзи;
- соңга аштап-арыглаар херекселдер болгаш өске-даа чүүлдер.

Кылагар продукцияны

(соңгалар, баллоннар, кирер бөлүктөр, лав-диз болгаш алюминийден экижигер) садып алгаш, автомашина ойнадып алыр аргалыг боор силер!

Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 122а ("Фрактал баазасы") тел: (39422) 5-22-46

Организатору ИП Макаренко И.В. Деткине лотерейн дору медээ болгаш дүрүннери www.asia-siberia.ru сайтыдан көнүчүр! Эрттирер үези 15.03.2014 чылдан 15.03.2015 чылга чедир.

Садып алыкчыларның кичээнгеинге!

Тудугнуң кол материалдарының садыы ажыттыганы!!!

- чылыглаар чүүлдер
- сугдан камгалаар херекселдер
- бажыңның кырын, даштын каастаар чүүлдер
- тудуг холуксаалары
- дунзаалап каннаар монтаж херекселдери

Төлөвирлиг үндезинге парлан.

Шуптузу Абаканның өртектери-биле!

- Сантехника
- Одалга чылыы, суг дамчыдар херекселдер
- Суугулар, котелдар

Кызыл хоорай, Калинин 122 «а»

Фрактал баазасы 5-22-46

Мебель 20% чизелде
РПС баазасы,
Мир кудумчузу 13, склад 25/2, тел. 8(39422)2-27-85.
Филиал: «Мебельный мир». Ыраккы Каа-Хем, Пригородный кудумчузу, 10 а, тел. 9-19-09
Ажылдаар шагы: 9.00-18.00 Дыштаныр хүн чок Хонрай иштинге чедирип бээр халас, кожууннарда чедирер дугуржулга-биле. Ийи кизи удуур оруннар 6750 рубль артектен өрү
3300 рубль 5350 рубль
Төлөвирлиг үндезинге парлан ИП: Аитымыла К.Э.

ДЕМИР-БЕТОН КЫЛЫГЛАР ЗАВОДУ

Саяногорск хоорай, Индустриальная кудумчузу, 23
Телефоннары 8(39042) 7-87-15, 7-87-51, сот. 8-923-595-62-10. e-mail: saat@mail.ru

- Сантехник дээрбектер;
- Дээрбектер халывы;
- Лотоктар;
- Электри чагыглары болгаш кожуглар;
- Херим плиталар;
- Дуглаар плиталар;
- Орук плиталары;
- Перемычкалар;
- Дөжек блоктары;
- Чадаг улус кылаштаар чер плиталары;
- Бордюр даштары;
- Колонналар;
- Каыттарже үнер чадалар;
- Үер-чайык дозар черлер;
- Дораан тудар оран-савалар;
- Бажың тудар панельдер;

Демир-бетон кылыглар заводу 30 тонна деңзиге чедир кандыг-даа чагыгны күүседир.

Эң баштайгы Чаан мөгевис

Тываның эң баштайгы Чаан мөгези, Ак-Туруг чурттуг Чаңман Балчымай оглу Монгуштуң чырык адынга тураскаадып, «Төрзэн черим, төрел чонум, төөгүм» деп кыйгырыгның адаа-биле ооң чоок төрелдери, чаңгыс чер-чурттуглары демнежи, каттыжып алгаш, кончук солун хүреш маргылдаазын эрткен субботада организастап эрттиргеннер.

Аңаа республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан эң шыырак дээн 74 мөгелери хүрежи, Тываның бир дугаар Наадымынга шүүлген өгбеси Чаңман Балчымай оглу Монгуштуң чырык адын база катап сактып, Тыва биле Россияның демнежилгезиниң 100 чыл болган оюнун бүдүүзүндө ооң адын мөгегидер дээш чыгып келгеннер.

Чаңман Балчымай оглу Монгуштуң чаңгыс чер-чурттугларындан Дембирел Кунаевич Ховалыг кончук эки билер чораан. Ынчангаш 2000 чылда чырыкче үнген «100 чылдың мөгелери» деп барымдаалыг номундан чамдык ушта бижидилгелерни моон адаанда киридим:

Дембирел Кунаевич Ховалыг элээди оол тургаш-ла, Ак-Туруг хүрээзинге шажын-чүдүлгө байырлалдарының үезинде болуп турган хүреш маргылдааларын көрүп, аңаа шүглүп, үжүрлежи чораан мөгелерниң дугайында дыка хөй солун чүүлдерни чугаалаар, мөгелерниң төөгүзүн эки билер, а чамдыктары-биле харын-даа хүрежи чораан. Ол бистиң аравыска чораан болза, бо чылын 100 харлаар турган.

Алыс бодум журналист кижиле болгаш, катымның меңээ чугаалап берген солун чүүлдерин, алдар-аттыг мөгелер дугайында барымдаалыг, солун чугааларын демдегеп ап чораан мен. Оларның аразында чүгле Чаа-Хөл, Чөөн-Хемчик кожууннарда билдингир эвес, а харын бүгү Тывага, бистиң кожавыс Моолга безин ады-сураа алгыг берген шыырак мөгелер Ак-Туруга чурттап чораанын ол меңээ чугаалап берген. Ооң чаңгыс суурга кады чурттап, эдержи чорааны Тываның эң баштайгы Чаан мөгелериниң бирээзи Чаңман Монгуш дугайында чугаазын моон адаанда киридим.

— Тыва Арат Республика тургустунган сөөлүндө ооң баштайгы Чаан мөгелериниң бирээзи Чаңман Балчымай оглу Монгуш 1895 чылдың чайынында Ак-Туругнуң Тал-Адаа деп черге төрүттүнген. Олар беш алышкы чорааннар: Кара-Данзын, Чолдак аңчы, Сеңгии, Седии олар. Алызында яды кижиниң оглу болганда, ол бичизинде-ле байларга хөлечиктеп, оларның малын када-рып, тараазын соктап берип өскөн. Чаңман 12 хар чедэ бээр, ооң ада-иези Чадаананың Үстүү-Хүрээзинге өөренир кылдыр аппарып каан. Ол аңаа өөрөнгөш, кумзат деп лама эрге-дужаалын алган болгаш ол хүлээлгени Үстүү-Хүрээге чээрби ажыг чыл дургузунда күүседип келген.

Ол үеде Тываның бүгү хүрээлеринге бичии оолдарны, хуурактарны чүгле сарыг шажын номналынга өөредир эвес, а харын оларның күш-дамыр сайзыралынче кончук чугула кичээнгени салып турган. Эң ылаңгыя хүреш кол черни ээлеп турган. Ооң уламындан Тыва черниң эң-не шыырак дээн мөгелери хүрээ черлеринден үнүп турганы

база таварылга эвес. Чүге дээр, аңаа күш-дамыр талазы-биле дуржулгалыг кижизидикчи башкылар оолдарны бичизинден-не хүрештирип, өөредип эгелээр турган.

Чаңманның хары 17 четкелек чорааш-ла, ол үе-чергелериниң аразында ылгалып, улуг-биче шажын байырлалдарында, оран-сава дагаан черлерге үжүрлежи, шүглүп турар апарган. Ол ынчан-на Чадаананың Үстүү-Хүрээзиниң эң шыырак дээн мөгелериниң санынга кирип турган. Даа кожуунуң нояны Монгуш Буян-Бадыргының мөгези апаргаш, Тываның, Моолдун эң улуг байырлалдарында доктаамал хүрежи, чайынналчак тиелгелерни чедип ал турган.

Ол кожавыс Моолдун улуг байыр-наадымдарында ийи удаа хүрешкен. Баштай-

гайында тоолчургу чугаалар база хөй. Оларның бирээзи бо: «Чаңман мөгө өөрү-биле кады Моолче хүрежи кирип бар чорааш, бир аяныг черге аш-чем кылып, дүштеп алыры-биле доктаап алганнар. Ол үеде элээн хөй дөрбеттер аъттыг шаап келгеш: «Хүрежи көрээлинер» — деп барганнар. «Хүрежи бис харын, баштай аштанып-чемненип алыр-дыр» — деп харылааннар. Мөгө эрлер бир пашка кончук семис ирттиң эдир, өске пашка сарыг шайын хайындыргаш, аалчыларын хүндүлөвишаан, боттары база чемнени бергеннер.

Дөрбеттер бүдүү көрүп олуарга, мөгө Чаңман хөй эдир хемдээш, чода, дөңмек сөөктерин хол-биле чара долгааш, чилин соруп чипкеш, сөөгүн чанында хараган аразынче кирип октап олар болган. Ону көргөш, дөрбеттер сести бергеш: «Чаа, бис-даа чооглап шаг болдувус, четтирдивис» — дээн соонда аъттаныпкеш, оруунуң аайы-биле чорупканнар.

Тыва Арат Республиканың эң баштайгы Чаан мөгелериниң бирээзи Чаңман Балчымай оглу Монгуш денди чараш девиер чораан. «Шынап-ла, кайгамчык чараш, эзир куштуң хостуг, шөлзөн ужул чорааны сагындырар» — деп мээң катым Дембирел Кунаевич Ховалыг ирейниң чугаалаанын сактыр-дыр мен. Бо мөгө ТАР тургустунганындан эгелээш, 1928 чылга чедир республика Наадымдарында шүүлүп, үжүрлежи чораан.

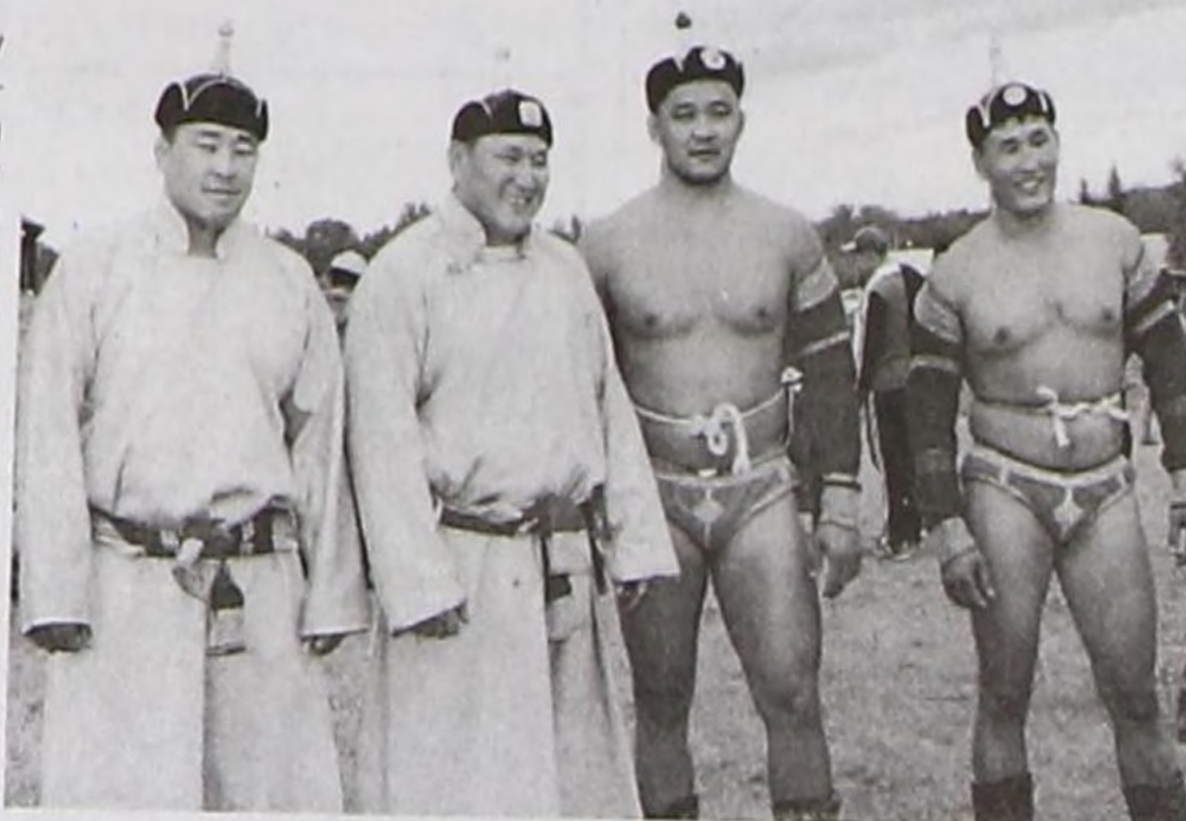
Эрткен вектиң эгезинде 100 чыл бурунгаар тыва черниң эң алдарлыг дээн мөгелериниң бирээзи Чаңман Балчымай оглу Монгуштуң дөргүл-төрелдери, салгалдары бистиң аравыста хөй. Оларның ажы-төлүнүн, уругларының уруглары, ак-туругжулар ам 21 вектиң эгезинде ат-алдарлыг өгбениң дугайын утпайн, ооң төөгүзүн улаштыр байыдып, бижип эгелээнер. Ооң бир тодаргай херечизин эрткен субботада Ак-Туругнуң ногаан шыгында боду бүткен стадионга болган хүреш бадыткап турар. Улуг мөгениң дөргүл-төрели, Ак-Туругнуң чурттакчылары, ол чер-чурттуг Кызылда чурттап чоруурлар, шупту демнежи, каттыжып алгаш, хүрежи келген мөгелерин шаңнаары-биле сиген кезер трактордан, мотоциклдерден, соодукчудан, амгы үениң улуг телевизорларында чедир хөй шаңнал-макталдарны садып алгаш, хүрештиң тиелекчилерин, ат-алдарлыг мөгелерин, хоочуннарын шаңнап-мактааннар.

74 мөгениң хүрежинге республиканың эң шыырак мөгелериниң бирээзи Өвүр чурттуг Отчугаш Тежик шүүлгөш, сиген кезер трактор-биле шаңнаткан. Тываның Начын мөгези Ай-Демир Монгуш үжүрлөшкөш, квадроциклдин ээзи болган. Үшкү, дөрткү черлерни Чөөн-Хемчик кожуундан Сергелең Ондар биле Өвүр кожуундан Айдыс Куулар алгаш, мотоциклдер-биле шаңнатканнар.

Ол хүрешти бедик деңгелег организастап эрттиреринге ак-туругжуларның чаңгыс чер-чурттуу Виталий Бартына-Садының кириген улуг үлүг-хуузу маргылдааның кол судьязы, республиканың Арзылаң мөгези Иван Хураган, Россия Федерациязының алдарлыг тренери Семен Дажы-Сегбе олар хүреш маргылдаазын хаап тура, чоннуң мурнунга демдеглээнер.

Владимир ЧАДАМБА.

Авторнуң тырттырган чуруу.

Шүүлген, үжүрлөшкөн, үшкү, дөрткү черлерни алган мөгелер.

гы чылын баргаш, Арзылаң атка четкен, а ооң соонда чылын хүрешкеш, түннел ужуражылгада Моолдун эң-не ат-алдарлыг мөгелериниң бирээзи Чаан шолалыг мөгени октааш, Чаан мөгө деп атка четкен.

Салчак Калбакхөрекович Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалында Чаңман мөгениң дугайында мынчаар бижээн: «Чаңман Арзылаңның семис деп чүвези бүлгээр-ле. Иштиң улуу анаа-ла дөңмектеринче бады келген, ааржы сыксадыр азып каан шоодай-ла. Даваннары чоон топка-ла, мойну буга-ла, артында бажын көдүрө албас, карактарын соодур шыгаап алган тур...»

Канчангаштың көөрүмге, Билчиер-оол Чаңман Арзылаңны балдырындан сегирип алгаш, барба дег, өрү көдүрүп үндүргөш, пет кылдыр аппарып дүжүрдү. А херек кырында Чаңман Арзылаңны кончук эки билер чаңгыс чер-чуртташтарының, төрел-дөргүлүнүн, ол үеде ооң-биле ачыр-дачыр тутчуп чораан мөгелериниң сактышкыннарындан алгаш көөрге, Чаңман Монгуш херек кырында улуг-шыырак кылдыр көстүр-даа болза, эът-ханында артык чүве чок мөгө чораан.

С.К.Токаның номунда ол мөгени куду көрүп, дорамчылап, шыны хажыдып бижээни база таварылга эвес. Чүге дээр, мөгө Чаңман Монгуш Тыва күрүнениң эң баштай тургускан Буян-Бадыргы ноянының мөгези чораан боорга, аңаа чыпшыр тудуп, ол мөгени нүгүлдөп карартырын кызыдып бижээни илдең. Мөгө Чаңман ол номда бодунга хамаарышкан ол үзүндүнү номчааш, кончук хомудап, шын эвес бижиттингенин сөглөп: «Улуг дарга, чогаалчы кижиле шыны хажыдып, мөгелеп бижип чоруурга орта болур чүве бе?» — деп кончук хомудап орган дээр. Ол үеде бодунуң бодалын шак ынчаар илередири безин айылдыг турган.

Тыва черниң алдар-аттыг мөгезиниң ду-

Чыынды ко-
ларның спорт т-
даргазы, хостуг х-
делегей чергелиг
мастери, Бүгү-
чергелиг судья А
Ондар тыва бокс
ның хей-адын кө
республиканың
чери дээш бокс м
даазын эрттирген.

Ук маргылдаага
манда киришкен,
ның аразындан Т-
күрүнө универси-
танияктары онза
раан. Мөңгө Дон-
килге, Александр
— 56, Ренат Ондар
Роман Жуков — 91
өрү килге Альберт
олар чемпионнаан,
черни (69 кг) Алек-
Ооржак, Павел Е-
(81 кг) олар ээлээн.
ның күрүнө универ-
ситеттин көргүскөн,
четтиришкениң
лүг бижиктери-биле
наткан. Ооң-биле чер-
тир Россияның студен-
универсиадазының
чадазы эрткен. Аңаа
ноябрь командасында
сан Донгак 2-ги черни
ны өөрүнчүг.

Бо дээр, республи-
ның аңгы-аңгы кожу-
рында ажилдап ч-
анияк тренерлерге үл-
чикеке бооп чоруур ун-
ситеттин студентилер
болгаш хоочун арга-
жулгалыг Илья Ки-
Шивит-Хуурак, ооң
лакчызы Борис Маад-
евич Донгак база ол
оларның салгакчылар-
бирээзи, Тываның чы-
командасының улуг
тренери Рудольф Аль-
ович Монгуштуң үрө-
нелдиг ажылы-дыр.

улус аразында оли-
юоннарында кирип т-
бокс спортунга мар-
даалар сөөлгү чылда
Тывага эртип көрбээн.
чангаш олар эрткен чыл
төнчүзүндө кады ажы-
чораан эжи, бокс спорт-
сайзыралы дээш сагыш-
вап чораан Анатолий
тольевич Саагайның чы-
адынга тураскааткан
сия чергелиг турнир-
тирген. Ам удавас Рос-
биле Тываның демнежи-
зиниң база Кызыл хоор-
ның тургустунганының
чыл оюнунга тураскаад-
сентябрь 4-6 хүннери
Абакан, Красноярск,
меров, Новосибирск дэ-
оон-даа өске хоорай-
ның төлээлериниң кири-
гези-биле Россия черге-
бокс маргылдаазын эрт-
тер деп планнап турар.

Айдар КУУЛА

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың
Информатизация болгаш харылзаа
яамызы.

Кол редактор
И.М. ДАМБА-ХУУРАК.

Индекс 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35,
редакторнуң дузалакчызы — 2-30-69, редакторнуң оралакчызы —
2-19-87, бухгалтерия — 2-18-10.

КИЛДИСТЕР: Нийтиел-политиктиг килдиз—2-17-91, 2-17-05.
Экономика килдиз — 2-40-77. Социал камгалал болгаш хөй-ниити
амыдырал килдиз — 2-03-88. Очулга килдиз — 2-03-87. Реклама,
чарлал килдиз — 2-03-90, сот.тел.: 8-923-264-22-22. Тел/факс (394-
22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли 4 парлаан ама.
Тираж 6227. Чагыг 94. Номериң парлаггаже дужааганы: график
езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр.счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.
Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар
адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албаның Тыва Республика талазы
биле эргелели «Шын» солуну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээн. Херечилел
дугаары — ПИ № ТУ17-00068. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парламенттин материалдарының авторларының бодалдары редакция-
туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айтылган саннары болгаш өске-даа фактылар
дыңнадылары дээш авторлар боттары харылаар.